

[Рец.]: Кравченко О. В. Опіка над дітьми в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 430 с.

Понад сто років тому назад видатний педагог світового значення Януш Корчак писав: «Все, що зростає, викликає тривогу, адже довго доводиться чекати; може бути, і буде опорою старості, і віддасть сторицею. Але життя знає посухи, заморозки і град, які побивають і гублять жнива. Маленька ринкова вартість незрілого. Лише перед законом і Богом цвіт яблуні коштує стільки ж, що і плід, і зелені сходи - скільки стиглі ниви». Ці рядки можуть стати епіграфом до даної монографії, оскільки в ній досліджується не лише важлива наукова, але й моральна проблема. Адже опіка над дітьми є мірилом людського в людині, показником рівня розвитку цивілізованості. На жаль, бідність і нужденність, безпритульність, сирітство не залишилися у «сивій глибині віків», а є нашою сьогодишньою історичною реальністю, оскільки Україна знаходиться лише на початку тривалого шляху політичних та соціально-економічних реформ і досягнуті результати ще не забезпечують необхідного рівня життя для всіх нужденних, в тому числі і дітей.

У зв'язку з цим важливою проблемою сьогодення є переосмислення історичного досвіду і надбань минулих поколінь, об'єктивна і справедлива оцінка розвитку системи опіки над дітьми у різні історичні та соціально-економічні епохи, постановка проблем, які раніше досліджувалися з застарілих методологічних позицій або досліджувались недостатньо.

Спрямування уваги авторки на сферу опіки над дітьми, на ті перетворення, які відбувалися у цій найважливішій галузі суспільного життя у досліджуваній період, є важливим і з теоретичної точки зору. Адже вивчення, аналіз та узагальнення напрямів, концепцій розвитку опіки над дітьми в Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. дає можливість повніше реконструювати процес формування сучасної цивілізації, моралі, виховання, національної свідомості, по-новому охарактеризувати напрями, форми, методи, тенденції, особливості цих явищ.

Проблеми розвитку опіки над дітьми в історичному та теоретичному аспектах викликають інтерес не лише в істориків, але й у педагогів, філософів, соціологів, правників. І це цілком зрозуміло: питання, пов'язані з дитячою безпритульністю, злочинністю, боротьбою з бідністю хвилювали і хвилюють значний загал людності, оскільки тісно пов'язані з їх повсякденням і майбутнім.

Звернення дослідниці до цієї проблематики допомагає відтворити дійсну картину становлення системи опіки у досліджуваній період, показати її певні досягнення, проблеми та недоліки. Саме такий діалектичний, багатоаспектний підхід до проблеми в цілому, а також окремих її ракурсів є характерним для монографії О. В. Кравченко, є її достоїнством і перевагою.

Актуальності монографії додає ще й те, що основні її аспекти є недостатньо дослідженими в історичній науці. Авторка справедливо відзначає, що, хоча проблема опіки над дітьми у різні періоди активно розроблялася дослідниками, в тому числі американськими, західноєвропейськими, білоруськими, російськими, заявлена тема ще не стала предметом окремого дослідження. Тому монографія О. В. Кравченко багато в чому ліквідує цю лакуну в історичній науці.

Дослідниця внесла істотні доповнення у вивчення опіки над дітьми в Україні, виділила і обґрунтувала головні етапи формування органів опіки, ґрунтовно проаналізувала їх структуру та основні напрями діяльності. Це є важливим компонентом новизни її дослідження.

Вивчаючи складні та суперечливі процеси розвитку опіки над дітьми в Україні, авторка спирається на нові методологічні підходи, об'єктивний синтезний аналіз тих явищ, які відбуваються у той період. Дослідниця у достатній мірі змогла використати методологічний принцип історизму, застосувавши його при аналізі історичних процесів та подій, що дало їй змогу висвітлити усі основні явища, які відбувалися на ниві ґенези опіки над дітьми в Україні у вказаний період, у розвитку та системній єдності.

У монографії О. В. Кравченко дістала достатнє висвітлення проблема труднощів та перешкод, які були на шляху створення системи опіки над дітьми в Україні і заважали досягненню більш значних успіхів у цій справі. Авторка не лакує дійсності, не гіперболізує досягнення, а розкриває події та процеси у реалістичному ключі, підтвердженому документами та фактами.

Основні висновки та узагальнення в монографії достатньо аргументовані та виважені. У полі зору авторки опинилися саме ті проблеми даної теми, які є найголовнішими для дослідження і разом утворюють її підвалини. Комплексний підхід до вивчення проблеми дав їй змогу показати взаємодію багатьох чинників, які впливали на ґенезу

та еволюцію системи опіки дітей та підлітків в Україні.

У свою чергу системний період дозволив розглянути діяльність світських установ та закладів соціальної опіки дітей, заснованих як державою, так і громадськістю чи приватними особами на теренах України у визначений період. Безсумнівною заслугою дослідниці є те, що вона переконливо показала конкретний вагомий внесок місцевих органів влади у цей розвиток. Значну увагу авторка приділяє передумовам створення та поширення мережі закладів опіки над дітьми в Україні, ретельно і ґрунтовно аналізує кожен з періодів їх розвитку.

Використаний в процесі написання монографії історіографічний матеріал та джерела переконують, що викладені в роботі наукові положен-

ня в цілому достатньо аргументовані. Все це у сукупності дало змогу забезпечити достовірність дослідження, зробити його достатньо насиченим реальними фактами та подіями. Разом з тим, монографія лише виграла б, якби авторка більше уваги приділила аналізу робіт своїх попередників, указала б на їх недоліки. Це, в свою чергу, дозволило б у Висновках указати на подальші перспективи дослідження даної тематики.

Монографія буде корисною для студентів гуманітарних напрямків, соціальних працівників, істориків та педагогів, які цікавляться соціальною історією України, прагнуть втілювати історичний досвід опіки на дітьми у життя.

В. А. Греченко